

Asia: VN/32207/2022

Arviomuistio etäyhteyksistä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Aluksi

Hovioikeus katsoo, että arviomuistiossa on käsitelty varsin perusteellisesti etäyhteyksiin liittyviä kysymyksiä ja että arviomuistio antaa siten hyvän pohjan mahdolliselle jatkovalmistelulle. Tässä vaiheessa hovioikeus ei kuitenkaan pidä tarpeellisena mennä lausunnossaan kovin yksityiskohtaiseen tarkasteluun. Hovioikeus arvioi etäyhteyksiä vain yleisten tuomioistuinten näkökulmasta.

Tuomarin osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä

Hovioikeus toteaa selvyuden vuoksi, että jäljempänä tuomarin osallistumisesta käsittelyyn etäyhteydellä lausuttu koskee niin pääkäsittelyä ja todistelun vastaanottamista pääkäsittelyn ulkopuolella kuin valmistelun istuntoakin.

Hovioikeus katsoo arviomuistiossa esitettyjen syiden perusteella, että vahvana pääsääntönä tulee olla, että asian käsittelyyn ratkaisuun osallistuvat tuomarit ja muut henkilöt, kuten lautamiehet, osallistuvat henkilökohtaisesti paikalla ollen oikeudenkäyntiin istuntosalissa.

Hovioikeuden näkemyksen mukaan mainitusta pääsäännöstä voisi olla mahdollista kuitenkin poiketa erityisestä syystä. Tällaisena syynä voisi tulla kysymykseen lähinnä tuomarin tai mahdollisesti jonkun muunkin terveydentilan vaarantuminen taikka muu sellainen myöhään ilmennyt ennalta-armaamaton seikka, jonka vuoksi käsittely jouduttaisiin peruuttamaan, jollei voitaisi hyödyntää etäyhteyksimahdollisuutta. Etäyhteyden tulisi olla tarpeellinen ensi sijassa oikeudenkäyntien joutuisuuden edistämiseksi.

Hovioikeus ei sitä vastoin pidä matkakäräjiin liittyvien virkamatkojen vähentämistä sellaisena perusteena, jolla voitaisiin puoltaa tuomarin osallistumista oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. Matkakäräjiin liittyvät kysymykset tulisi arvioida etäyhteyksistä erillisenä kysymyksenä.

Tuomioistuinten salikapasiteetti tulisi mitoittaa riittäväksi, jottei ainakaan pääkäsittelyjä tarvitsisi istuntosalikapasiteetin riittämättömyyden vuoksi järjestää etäyhteyksin.

Hovioikeus katsoo, että edellä mainitun kaltaisen erityisen perusteen käsillä ollessa on lisäksi tuomarin osallistumista etäyhteydellä pidettävä soveliaana. Tässä harkinnassa voidaan ottaa huomioon muun ohessa asian laatu. Kynnys voisi olla korkeampi esimerkiksi vakavassa rikosasiassa.

Hovioikeus katsoo, että etäyhteyden käyttö tulisi rajoittaa asianomaisen tuomioistuimen ammattituomareihin ja hovioikeudessa myös asessoreihin. Tuomarin osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä tulisi olla mahdollista vain monijäsenisessä kokoonpanossa ja siinäkin rajoittua yhteen kokoonpanon jäseneseen. Puheenjohtaja ei kuitenkaan voisi hänen tehtävän luonteensa vuoksi osallistua käsittelyyn etäyhteydellä. Hovioikeus toteaa, että usein olisi kuitenkin mahdollista järjestellä kokoonpanon tehtäviä niin, että toinen käsittelyyn nimetty tuomari siirtyisi puheenjohtajaksi, jolloin alkuperäinen puheenjohtaja voisi osallistua etäyhteydellä. Vielä voidaan todeta, että lienee varsin harvinaista, että edellä tarkoitettu erityinen syy etäyhteydelle liittyisi useampaan kuin yhteen tuomariin.

Hovioikeus katsoo, että sallivammin voitaisiin mahdollisesti suhtautua tilanteeseen, jossa kaikki muut oikeudenkäyntiin osalliset osallistuisivat pääkäsittelyyn etäyhteyksin. Tällöin jäisi soveliaisuusharkintaan lähinnä oikeudenkäynnin julkisuuden turvaaminen. Monijäsenisessä kokoonpanossa voisivat kuitenkin etäyhteyksiin liittyvät tekniset syyt rajoittaa tuomareiden etäyhteyden käyttöä.

Hovioikeus katsoo, että tuomarin etäosallistuminen oikeudenkäyntiin tulee olla aina viime kädessä asianomaisen kokoonpanon päätösvallassa, mutta asianosaisia tulisi kysymyksestä kuulla. Kuitenkin erityinen syy todennäköisesti ilmenisi usein niin myöhään, ettei asianosaisia ehditä kuulla ennen käsittelyn aloittamista, mutta heillä tulisi luonnollisestikin antaa tilaisuus lausua asiassa käsittelyn alettua.

Hovioikeus vielä toteaa, että etäyhteydellä olevan tuomarin, ottaen huomioon hänen tehtävänsä Suomen tuomiovallan käyttäjänä, olisi oltava Suomen valtakunnan alueelta.

Asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä ilman hänen suostumustaan

Hovioikeus toteaa, että asianosaisen oikeus osallistua häntä koskevan asian pääkäsittelyyn on yksi keskeisimmistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementeistä siitäkin huolimatta, ettei sanottua oikeutta ole pidetty ehdottomana.

Hovioikeuden käsityksen mukaan Suomen olosuhteissa ainoa huomionarvoinen peruste poiketa suostumusvaatimuksesta olisi erittäin vakava turvallisuusuhka, jollainen yleensä todennäköisesti liittyisi vakavassa rikosasiassa vangittuun vastaajaan. Uhkaan voidaan kuitenkin varautua käyttämällä niin sanottuja turvasaleja ja muilla keinoilla. Tällaisia tilanteita tulisi todennäköisesti esiintymään erittäin harvoin.

Hovioikeus katsoo, ettei asianosaista koskevan suostumusedellytyksen poistamisen tueksi ole riittävän painavia perusteita.

Edellytysten keventäminen suullisen todistelun vastaanottamisessa

Hovioikeuden käsityksen mukaan koronapandemia on osoittanut videokuulemisten toimivuuden niin teknisesti kuin muutoinkin ja tuomioistuimet ovat suhtautuneet varsin sallivasti niihin. Yleensä lienee ollut kysymys oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 1 momentissa 2 kohdan huomattavan haitan laajasta tulkinnasta. Myös asianosaiset ja todistelutarkoituksessa kuultavat ovat hovioikeuden käsityksen mukaan suhtautuneet lähes poikkeuksetta suopeasti tai vähintään neutraalisti etäyhteyden käyttöön todistelussa.

Hovioikeus pitää perusteltuna, että suullisen todistelun vastaanottamista etäyhteyksin koskevista lisäedellytyksistä edellä mainitussa momentissa luovutaan. Etäyhteyden käyttö jäisi näin ollen tuomioistuimen soveliaisuusharkinnan varaan.

Jos lisäedellytykset poistetaan, on myös harkittava, millä edellytyksillä voitaisiin järjestää edellä mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettu puhelinkuuleminen. Hovioikeus katsoo, viitaten arviomuistiossakin esiteltyyn korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön, että soveliaisuusedellytyksen täyttymisen lisäksi puhelinkuuleminen edellyttäisi, että kysymys ei olisi niin sanotusta uskottavuustodistelusta.

Pakkokeinot

Hovioikeus yhtyy arviomuistiossa esitettyihin näkemyksiin pakkokeinoista valmistelussa sekä siitä, ettei pakkokeinoja tule voida käyttää muulloin kuin silloin, kun etäyhteys järjestetään tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa.

Säätelytekniset kysymykset

Hovioikeus pitää perusteltuna, että etäyhteyksiä koskevien säännösten kirjoitustapa yhdenmukaistetaan.

Hovioikeus ei kuitenkaan katso, että yhtäältä soveliaisuusedellytys ja toisaalta valmisteluistuntojen tarkoituksenmukaisuusedellytys tulisi välttämättä ymmärtää samansisältöisiksi.

Karkeasti ottaen voidaan todeta, että pääkäsittelyn keskeisin sisältö on näytön vastaanottaminen sekä siihen ja oikeuskysymyksiin liittyvä asianosaisten argumentointi tuomioistuimen pääasiantekemistä varten. Valmistelussa puolestaan on kysymys oikeudenkäyntiaineiston kartoittamisesta ja sovintomahdollisuuksien selvittämisestä.

Hovioikeus katsoo, että mainittuja edellytyksiä on tulkittava käsittelyn tarkoituksesta lähtien. Näin ollen tarkoituksenmukaisuusedellytys voi olla lähtökohtaisesti sallivampi etäyhteyden käyttöön kuin soveliaisuusedellytys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten tästä kärsimättä. Mitään estettä ei ole toisaalta katsoa, ettei ole tarkoituksenmukaista käyttää etäyhteyttä esimerkiksi silloin, kun sovinnon saavuttamista ilmeisesti edistäisi asianosaisten henkilökohtainen läsnäolo. Soveliaisuusharkintaan liittyvillä seikoilla, joita on mainittu esimerkiksi ennakkopäätöksessä KKO 2021:5 (kohta 23), on olennaisesti rajatumpi merkitys valmistelun tarkoituksen toteuttamisen kannalta. Säätelyä olisi joka tapauksessa perusteltua selventää sekä kehittää tarkoituksenmukaisuusedellytyksen osalta.

Etäkuulemista koskevien säännösten keskittämisen kannalta hovioikeus katsoo, että jos tuomari voisi jatkossa osallistua suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä, luonteva paikka olisi päätösvaltaisuutta koskeva oikeudenkäymiskaaren 2 luku.

Muiden henkilöiden osalta voidaan sinänsä katsoa, että etäyhteyksiä koskevat säännökset ovat muutamassa niin oikeudenkäymiskaareissa kuin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissakin. Hovioikeus ei näe tässä kuitenkaan ongelmaa. Päinvastoin säännökset ovat luontevissa paikoissa valmistelua tai asianosaisia koskevissa luvuissa toiminnallisessa yhteydessään. Näiden siirtäminen esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 2 lukuun pikemminkin aiheuttaisi sekaannusta, kun esimerkiksi rikosasian valmistelua koskevaa merkityksellistä säätelyä olisi hajautettu kahteen eri lakiin. Erityisesti todisteluun liittyvää etäyhteyssäätelyä ei lainkaan mielekäästi siirtää muualle.

oikeudenkäymiskaaren 17 luvusta. Suhteellisen tuoreessa todistelu-uudistuksessa yksi nimenomainen tavoite oli näyttöä koskevien säännösten kokoaminen yhteen paikkaan.

Lopuksi

Edeltä tarkemmin ilmenevin tavoin hovioikeus puoltaa suurelta osin arviomuistiossa esitettyä etäyhteyksiä koskevien säännösten kehittämistä. Hovioikeus katsoo, että asian valmistelua on syytä jatkaa heti lainvalmisteluresurssien niin salliessa.

Lausunnon on valmistellut hovioikeudenneuvos Jaakko Rautio.

Presidentti

Asko Välimaa

Nurminen Miia
Helsingin hovioikeus